

پژوهش‌های حقوقی

فصلنامه علمی - ترویجی

شماره ۳۶

هزار و سیصد و نود و هفت - زمستان

- ۷ رعایت اصل رقابت در انعقاد قراردادهای اداری
دکتر حسن ناعمه
- ۳۷ تروریسم دولتی: پندار یا واقعیت؟!
نواب محمدی ده‌چشمه
- ۶۹ مطالعه تطبیقی معیار قابلیت پیش‌بینی ضرر در حقوق ایران و انگلستان
محسن جعفری بهزادکلای - دکتر حمید ابهری
- ۸۷ رعایت الزامات حقوقی و قانونی در قراردادهای جدید نفتی ایران (I.P.C.)
مهدی حقیقان - دکتر علیرضا ابراهیم‌گل
- ۱۰۷ حقوق ایران نسبت به نقاط مداری از دیدگاه حقوق بین‌الملل
فرناز فروتنیان شهربابکی - دکتر قاطمه فتح‌پور
- ۱۳۳ جایگاه قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد در میان منابع حقوق بین‌الملل
جمشید مظاهری
- ۱۵۹ آثار حقوقی تصمیم خروج کشورهای آفریقایی از دیوان بین‌المللی کیفری
محمد علیپور
- ۱۸۹ واکنش‌های کیفری عوام‌گرا در مقابله با جرایم خشونت‌بار در ایران
دکتر محمدباقر مقدسی - دکتر محمد فرجیها
- ۲۱۱ تعویق صدور حکم و آثار آن
محمدجواد علیزاده گودرزی - دکتر ابوالفتح خالقی
- ۲۳۷ نقش بیوتکنولوژی در برآورده شدن حق انسان‌ها بر تغذیه
سیده کیانا بنی‌کمالی
- ۲۵۵ جنایات جنگی سایبری
نگارنده: دیوید فیدلر - ترجمه: امین زحمتکش

حقوق ایران نسبت به نقاط مداری از دیدگاه حقوق بین‌الملل

فرناز فروتنیان شهربابکی* - دکتر فاطمه فتح‌پور**

چکیده:

مدار ثابت‌زمین به‌عنوان مداری باارزش و منحصربه‌فرد که در اطراف کره زمین قرار گرفته و از ظرفیت محدودی برخوردار است، از دیرباز، همواره مورد دعوی بسیاری از سوی کشورهای جهان بوده و تاکنون جنجال‌های متعددی بر سر وضعیت حقوقی آن از جمله تصاحب نقاط این مدار، صورت گرفته است. از جمله بارزترین ادعاهای مطرحه در این زمینه، ادعای کشورهای استوایی است که فعالیتشان از دهه ۷۰ به‌طور جدی آغاز گردید و متعاقب آن منجر به صدور اعلامیه بوگوتا شد، ولیکن علی‌رغم تمام تلاش‌های صورت‌گرفته توسط این گروه از کشورها، استدالات آنها نهایتاً ره به جایی نبرد و کشورهای استوایی به دلیل مخالفت شدید سایر کشورها و عدم برخورداری از حمایت حقوق‌دانان بین‌المللی نتوانستند راهی را برای اعمال حاکمیت ملی و انحصاری دولت‌هایشان، بر بخش‌هایی از مدار ثابت‌زمین بگشایند. ادعاهای کشورهای استوایی رفته‌رفته سبب گردید که توجه حقوق‌دانان و جامعه بین‌المللی جهت یافتن راهی مناسب برای حل‌وفصل اختلافات موجود در این بخش از حوزه حقوق فضا افزایش یابد و سرانجام به نظامی قانونمند تبدیل شود. وضعیت نقاط مداری ایران هم با این‌گونه از اختلافات و دعوی بین‌المللی بیگانه نبوده و همواره موردتوجه و ادعاهای دیگران بوده است؛ زیرا تأخیر دولت ایران در استقرار ماهواره‌ها در بخش‌های ثبت‌شده - ۲۶، ۳۴ و ۴۷ درجه شرقی مدار - سبب گردیده که تاکنون دو نقطه مداری از نقاط ارزشمند مزبور را از دست بدهد و تنها

مدار باقی‌مانده در معرض خطر تصرف از سوی کشورهای دیگر قرار گیرد، از این‌رو مقاله حاضر درصدد بیان راهکاری برای حل این مسئله می‌باشد.

کلیدواژه‌ها:

مدار ثابت‌زمین، اعلامیه بوگوتا، وضعیت حقوقی مدار ژئو، نقاط مداری ایران.

مقدمه

مدار ثابت‌زمین مداری منحصربه‌فرد در اطراف کره زمین است که بر فراز خط استوا قرار دارد. در ابتدا این پدیده فیزیکی که به ادعای کشورهای استوایی برخاسته از جاذبه زمین می‌باشد، کشف گردید، کمتر کسی گمان می‌برد اهمیت این مدار تا بدان حد افزایش یابد که سبب ایجاد دعاوی متقابل بسیار و جنجال‌های متعددی بر سر وضعیت حقوقی این مدار گردد؛ اما پیشرفت تکنولوژی و فناوری و همچنین منحصربه‌فرد بودن و درعین حال محدود بودن گنجایش این مدار سبب گردید تا کشورهای توسعه‌یافته گوی رقابت را در استقرار هرچه بیشتر ماهواره‌های خود در این مدار از یکدیگر برابند.

به تدریج این وضعیت سبب بروز نگرانی و در نتیجه واکنش‌هایی در میان کشورهای کمتر توسعه‌یافته نسبت به این امر گردید. در این بین، مهم‌ترین واکنش، از سوی کشورهای استوایی مطرح شد که طی نشستی در بوگوتا به گرد هم آمدند و در نهایت با صدور اعلامیه بوگوتا بر قسمت‌هایی از مدار که بر فراز سرزمین آنها قرار دارد ادعای مالکیت نمودند. لیکن در مقابل ادعاهای فوق، سایر کشورهای جهان کوچک‌ترین وقعی بر این موضوع نهنداند و این اعلامیه از هیچ‌گونه پشتیبانی حقوقی در میان حقوق‌دانان بین‌المللی برخوردار نگردید.

به دنبال اتفاقات مذکور، تدابیری در سطح بین‌المللی از سوی سازمان ملل متحد - از طریق ایجاد کمیته فرعی استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو - کوپوس - که به موجب قطعنامه مجمع عمومی تشکیل گردید - و اتحادیه مخابرات بین‌المللی، اتخاذ گردید که منجر به ایجاد اصول و قواعد بین‌المللی مشخصی در زمینه حقوق فضا و چگونگی تخصیص و استفاده از مدار ژئو، به‌عنوان یکی از حوزه‌های بااهمیت حقوق فضا گردید و سرانجام این نظام‌مندسازی حقوقی توانست تا حدودی ره‌گشای مشکلات پیچیده این دعاوی و اختلافات در میان مدعیان شود.

از سوی دیگر اهمیت روزافزون مدار ژئو برای کشور عزیزمان ایران و نیز بروز مناقشات بسیاری پیرامون این موضوع و همچنین از آنجاکه ادبیات حقوقی کشورمان در زمینه حقوق

هوافضا چندان غنی نمی‌باشد، بر آن شدیم تا در یکی از مهم‌ترین و پرمجدا له‌ترین و در عین حال یکی از کاربردی‌ترین موضوعات حقوق هوافضا، پژوهش نماییم.

از عصر حجر تا عصر فضا، فناوری، دست‌نپیدایی در توسعه جامعه، فرهنگ و حقوق بوده است. این دست‌نپیدا مرزها را درنوردیده و طبیعتاً اثر مهمی بر حقوق بین‌الملل برجای گذاشته است.^۱ حقوق بین‌الملل فضایی به‌عنوان یکی از شاخه‌های جدید حقوق بین‌الملل در واقع مرهون پیشرفت علوم فضایی در سال‌های پس از نیمه دوم قرن بیستم است.^۲

پرتاب اولین ماهواره اسپوتنیک شوروی (سابق) در ۴ اکتبر ۱۹۵۷ لحظه‌ای فراموش‌نشدنی در تاریخ بشریت به شمار می‌رود زیرا برای اولین بار فضای ماورای جو جنبه فانتزی و خیالی خود را برای داستان‌نویسان از دست داد و اتحاد جماهیر شوروی (سابق) با این عمل، هیجان زیادی در جهانیان به وجود آورد و به دنبال آن، کشورهای دیگری همچون ایالات متحده آمریکا از پاننشستند و به این روند ادامه دادند. عوامل و دلایلی که جهان امروز را به سوی فضا رهنمون کرده است، هرچه باشد، بهره‌برداری‌های ممکن از فضای نامتناهی می‌تواند برای انسان همانند کشف آتش، دارای نتایج شگرف و قابل ملاحظه‌ای باشد.

اکتشاف پتانسیل‌های موجود در فضا، در کنار مزیت‌هایی که به همراه دارد سبب گردیده که با چالش‌ها و ابهامات زیادی درخصوص چگونگی استفاده و بهره‌مندی از این پتانسیل‌ها مواجه باشیم. یکی از چالش‌هایی که حقوق بین‌الملل فضا با آن روبه‌روست، بحث مدار^۳ ثابت‌زمین و ادعاهای مرتبط با آن می‌باشد.

از میان مدارهای زمین، مدار ثابت‌زمین از مناسب‌ترین موقعیت برای اجرای عملیات خاص ماهواره‌ای خصوصاً امور مخابراتی برخوردار است. این مدار سال‌هاست که در تکنولوژی فضایی توسط کشورهای مهمی مورد استفاده قرار گرفته است و تاکنون کشورهایی از قبیل ایالات متحده آمریکا و تعداد کمی از کشورهای توسعه‌یافته دیگر بیشترین بهره را از فضای مدار ژئو برده‌اند.^۴

۱. سید هادی محمودی، *تصویربرداری ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل* (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۰)، ۴۰.

۲. محمدرضا ضیایی بیگدلی، *حقوق بین‌الملل عمومی* (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۶)، چاپ سی‌ام، ۴۱۹-۴۱۸.

۳. مدار یک مسیر و راه منحنی در فضا است که در آن، یک چیز در اطراف یک جسم می‌گردد. به‌عنوان مثال ماه در مداری اطراف زمین می‌گردد.

4. Nima Nayebi, "The Geosynchronous Orbit and the Outer Space Limits of Westphalian Sovereignty," *Hastings Science & Technology Law Journal* 3 (2001): 487.

این امر حقیقتی است که موجب بروز واکنش‌های خاصی در میان کشورهای شده است که توانایی کمتری در استفاده از این منبع طبیعی دارند.

۱- مدار ثابت‌زمین (GEO)^۵

مدار ثابت‌زمین، مداری دایره‌ای شکل است که در فاصله حدود ۲۲۳۰۰ مایل (۳۵۸۰۰ کیلومتر بالاتر از سطح دریا) دقیقاً بر فراز خط استوای زمین واقع شده است. هر ماهواره‌ای که در این مدار قرار داده شود، در سطح استوا قرار می‌گیرد و حول محور زمین، هم‌جهت و هم‌زمان با زمین Geostationary Earth Orbit به چرخش درمی‌آید.^۶ سرعت دورانی لازم برای تزریق یک ماهواره به این مدار، با سرعت چرخش زمین به دور خود برابر بوده^۷ و بنابراین ماهواره‌ای که در این مدار قرار دارد از نگاه فردی که روی زمین ایستاده است، ثابت به نظر می‌رسد. از این خصوصیت بارز مدار ثابت‌زمین به‌منظور مخابره رادیویی و تلویزیونی استفاده می‌شود. در نتیجه ایستگاه‌های زمینی به‌طور ثابت و مداوم با ماهواره‌ها در ارتباط هستند. ماهواره‌ها با سرعتی حدود ۳ کیلومتر در ثانیه در مدار ثابت‌زمین می‌چرخند و با تعداد کم، امکان ایجاد پوشش مناسب بر بخش اعظم از کره زمین را فراهم می‌آورند. برای مثال هریک از ماهواره‌های موجود روی این مدار تقریباً یک‌سوم کره زمین را پوشش می‌دهند. حال اگر سه ماهواره با فاصله ۱۲۰ درجه از هم روی این مدار قرار گیرند کل سطح زمین پوشیده خواهد شد (البته بجز قطب‌ها).^۸

به‌طور کلی فضای مدار ثابت‌زمین به‌عنوان کریدور سه‌بعدی تعریف شده است که در آن ماهواره‌ها با ارتفاع، سرعت و درجه انحراف مختلف نسبت به سطح استوا در حرکت‌اند.

۱-۱- ویژگی‌های مدار

مدار ثابت‌زمین عموماً به‌عنوان یک منبع محدود شناخته می‌شود که بهترین مکان برای برخی فعالیت‌های ماهواره‌ای از قبیل ارتباطی، مخابراتی و تلویزیونی را فراهم می‌نماید.

5. Geostationary Earth Orbit.

6. Nima Nayebi, op.cit., 485.

7. دانستن تفاوت بین مدار ژئوسنکرون و سایر مدارها اهمیت دارد. هرگونه مداری که دوره آن برای چرخش با چرخش زمین برابر باشد (۲۳ ساعت و ۵۶ دقیقه و ۴٫۲ ثانیه) یک مدار ژئوسنکرون است. برای مطالعه بیشتر نک: Thomas Gangale, "Who Owns the Geostationary Orbit?," *Annals of Air And Space Law, McGill University XXXI* (2006): 427.

8. Gbenga Oduntan, "The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space," *Hertfordshire Law Journal* 1(2) (2003): 75.

۱-۲- مزایا و معایب مدار

موارد استفاده و پتانسیل‌های ژئو بسیار زیادند. یکی از مزیت‌هایی که مدار ژئو دارد، این است که ایستگاه زمینی به مکانیسم پیچیده‌ای برای دریافت، انتقال و ارسال سیگنال‌ها نیاز ندارد، بنابراین یک ایستگاه زمینی ساده هم می‌تواند دریافت‌کنندهٔ سیگنال‌ها باشد. در نتیجه امکان دسترسی پخش مستقیم در جهان به صورت اقتصادی امکان‌پذیر است. در واقع ژئو تنها مداری است که در آن امکان عملیات پخش مستقیم ماهواره‌ای وجود دارد.^۹ مدار ژئو نه تنها برای رشد و پیشرفت اقتصادی حائز اهمیت است، بلکه برای اهداف استراتژیک و جاسوسی نیز اهمیت بالایی دارد.^{۱۰} مزیت‌های دیگر عبارتند از: امکان سنجش از راه دور بر سطح زمین برای اهداف نظامی و مدیریت منابع طبیعی، هدایت ناوبری و ..^{۱۱}

مدار ژئو به صورت تقریبی در حدود ۱۶۳ هزار مایل، طول دارد و برای اهداف مخابراتی یا ارتباطی بایستی فاصله بین ماهواره‌ها بیش از یک درجه باشد. به طور کلی، امروزه اکثر ماهواره‌های ارتباطی بر روی مدار ثابت زمین قرار دارند. هنگامی که ماهواره‌های مدار ثابت زمین افزایش یابد، فاصله کم خواهد شد و این ازدحام منجر به تداخل رادیویی بین ماهواره‌های ارتباطی خواهد شد.^{۱۲} برخی نقاط معین از ژئو از سایرین مفیدتر هستند و این تداخل امواج در این نقاط حساس‌تر خواهد بود.^{۱۳}

بنابراین از آنجایی که ماهواره‌ها باید برای جلوگیری از تداخل امواج رادیویی، جدا از هم باشند، از این رو شمارهٔ مکان‌های مدار ثابت‌زمین که امکان استفادهٔ آن برای ارتباطات وجود دارد، بسیار محدود است. به طوری که مطالعهٔ اخیر سازمان ملل متحد نشان می‌دهد، ناممکن

9. Georgetown Space Law Group, "The Geo Stationary Orbit: Legal, Technical and Political Issues Surrounding its Use in World Telecommunications," *Case Western Reserve University Journal of International Law* 16 (1984): 224.

10. *Ibid*, 229.

11. *Ibid*, 224.

موارد استفاده از مدار ژئو، گوناگون، متنوع و بسیار حائز اهمیت می‌باشد که مهم‌ترین کاربرد آن عبارتست از:

۱- امور مخابراتی و ارتباطات از راه دور؛

۲- هواشناسی؛

۳- تحقیقات فضایی؛

۴- نظام‌ها و تشکیلات ماهواره‌ای آینده.

برای مطالعه بیشتر نک:

Ram Sarup Jakhu, "The Legal Regime of the Geostationary Orbit," (Thesis, LL.M., Montreal: McGill University, 1983), 24-32.

12. *Ibid*, 230.

13. *Ibid*, 230.

است بگوییم که چه تعداد ماهواره را می‌توان در مدار ثابت‌زمین به صورت هم‌زمان قرار داد.^{۱۴}
و ۱۵

از آنجاکه نحوه استفاده از این منبع منحصر به فرد و محدود محل مناقشه است از این رو اتحادیه بین‌المللی مخابرات راه دور^{۱۶} مبادرت به تدوین مقرراتی خاص در این زمینه نموده است؛ به نحوی که امروزه برای استقرار یک ماهواره در آن، باید از این مرجع کسب مجوز نمود.^{۱۷} این توسعه اختیارات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور ممکن است به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با ماهواره‌های ارتباطی دارد قابل‌پذیرش باشد و همچنین در فقدان یک نهاد جایگزین چنین توسعه‌ای از اختیارات می‌تواند بر اساس ضرورتی که در این زمینه وجود دارد و نیز رضایت کشورها توجیه شود.^{۱۸}

اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور، فضای اشغال‌شده توسط مدارها را به صدها تکه کوچک تقسیم کرده است که هر کدام از آنها یک نقطه مداری نام دارد. ماهواره‌ها چندان هم در جای خود ثابت نیستند و در اثر اغتشاشات مداری اندکی به شرق و غرب موقعیت خود منحرف می‌شوند؛ بنابراین برای پرهیز از تصادم ماهواره‌ها، عدم تداخل رادیویی و استقرار

14. Joel Scheraga, "Stablishing Property Rights in Outer Space," *Cato Journal* 6 (Winter 1987): 890.

۱۵. تنوع عوامل، باعث تفاوت گسترده‌ای در تخمین تعداد حداکثر ماهواره‌هایی می‌شود که می‌توانند مدار ثابت-زمین را در زمان معینی از ۱۸۰ تا ۱۸۰۰ عدد اشغال کنند. این تنوع عوامل شامل اندازه ماهواره، ثابت مدار، درجه تحمل، تداخل امواج الکترومغناطیس، کیفیت فناوری و ... می‌باشند.

۱۶. اتحادیه بین‌المللی مخابرات در ۱۷ می ۱۸۶۵ تأسیس شده است و تاکنون ۱۵۰ سال از عمر آن می‌گذرد. این اتحادیه دارای تشکیلات جهانی است و در حال حاضر دارای ۱۹۳ عضو دولتی و ۷۰۰ عضو بخش خصوصی است و مسئولیت تدوین مقررات، استانداردسازی، هماهنگی و توسعه مخابرات بین‌المللی را به عهده دارد. از اختیارات عالیّه این اتحادیه، سازماندهی کنفرانس‌های تام‌الاختیار است. ساماندهی موضوعات و مسائل اداری مربوطه، به‌وسیله دبیرخانه عمومی و دفاتر مربوطه انجام می‌گیرد و کنفرانس‌های جهانی مخابرات، ضمن تعیین راهبردها، تصمیمات مقتضی را اتخاذ می‌نمایند. مقر اصلی اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور در ژنو می‌باشد. این سازمان، درخواست دولت‌ها را در مورد نقاط مداری دریافت نموده و پس از بررسی دقیق و کامل، این نقاط را بر اساس شرایط و ضوابط قانونی واگذار می‌نماید و همچنین مراقبت می‌نماید که نقاط مزبور، مخصوصاً آنهایی که متقاضی بیشتری دارند، خالی نمانند. برای مطالعه بیشتر نک:

Victor Strelts, "Governing the Geostationary Orbit, Satellite Communications and Space," *Governance in the Coming Years, IFIR* 1 (2014): 69.

Varmer Olv, "The Third World's Search for Equitable Access to the Geostationary Satellite Orbit," *ILSA Journal of International Law* 11 (1987): 185.

17. Bryon C. Brittingham, "Does the World Really Need New Space Law?," *Oregon Review of International Law* 12,31 (2010): 45.

18. Olv, op.cit., 188.

آسان یک ماهواره جدید، معمولاً محدوده‌ای از این دایره را یک نقطه مداری نامیده و آن را به اولین درخواست‌کننده واگذار می‌نمایند.

به‌طور کلی، نقاط مداری به دو دسته دائم و غیردائم تقسیم می‌شوند. نقاط غیردائم، نقاطی هستند که اگر از زمان ثبت اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور مبنی بر مالکیت توسط کشوری، از نقطه مداری مزبور به مدت هفت سال استفاده نشود (این مدت قبلاً نه سال بود) آن نقطه مداری در صورتی که درخواست‌کننده دیگری داشته باشد، به او واگذار می‌شود و در صورت استفاده از آن می‌تواند تا هر زمان مالکیت آن نقطه را داشته باشد. نقاط دائم نقاطی هستند که بر روی مدار ژئو (۳۶ هزار کیلومتری) قرار گرفته‌اند.^{۱۹}

کشورها برای حفظ مالکیتشان بر این نقاط مداری هیچ هزینه‌ای پرداخت نمی‌کنند، اما داشتن چنین امکانی در فضا بسیار ارزشمند و استراتژیک می‌باشد. از این رو این نقاط مداری را دارایی ملت‌ها در فضا می‌نامند. واضح است که معمولاً بر سر این نقاط مداری در مدار ثابت-زمین، جنگ و دعوی فراوانی برپاست و دولت‌ها همواره به دنبال دستیابی به نقاط بیشتری از این مدار هستند.

دو تعریف حقوقی از اصطلاح مدار ثابت‌زمین در دست است اولی تعریفی است که در مقررات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور ذکر شده و دومی در اعلامیه بوگوتا آمده است. بر طبق مقررات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور تعریفی که از مدار ثابت زمین صورت گرفته عبارت است از: مداری زمینی که سرعت چرخش آن برابر است با سرعت چرخش زمین به دور محور خود.

طبق تعریف اعلامیه بوگوتا، مدار ثابت‌زمین، مداری دایره‌ای شکل است که در فاصله حدود ۲۲۳۰۰ مایل (۳۵۷۸۶ کیلومتر بالاتر از سطح دریا) دقیقاً بر فراز خط استوای زمین واقع شده است. هر ماهواره‌ای که در این مدار قرار داده شود، در سطح استوا قرار می‌گیرد و حول محور زمین، هم‌جهت و هم‌زمان با زمین به چرخش درمی‌آید.^{۲۰}

۱۹. «مدعیان می‌خواهند نقاط مداری ماهواره زهره را غصب کنند، جنجال بر سر تصاحب گهواره زهره»، نور آسمان، آخرین ویرایش ۵ اردیبهشت ۱۳۹۰، www.nooreaseman.com/forum60/thread17426.html.
۲۰. مدار ژئو ۳۵۷۸۶ کیلومتر بالاتر از سطح زمین قرار دارد و در مدت زمان ۲۳ ساعت و ۵۶ ثانیه هم‌زمان با زمین در چرخش است. برای مطالعه بیشتر نک:

Dusica Zdravic, "The Legal Aspects of Access to the Geostationary Orbit," (Thesis LL.M., Montreal: McGill University, 1991), 1.

تفاوت کلیدی این دو تعریف در این است که اعلامیه بوگوتا تلاش دارد که بر محدوده خاصی از فضا که به‌عنوان مدار ثابت‌زمین نام گرفته تأکید کند، درحالی‌که مقررات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور به‌صورت ضمنی شناسایی نموده که ماهواره‌ها در آن در گردشند و این محدوده‌های خاص مستقل به‌شمار می‌آیند.^{۲۱}

۲- کلیات حقوقی مربوط به مدار ژئو

ایالات متحده آمریکا در مورخ ۱۴ فوریه ۱۹۶۳ اولین ماهواره به نام سینکام^{۲۲} را در مدار ژئو قرار داد. این کشور در ۲۶ جولای ۱۹۶۳، سینکام^{۲۳} را در قسمت برزلی مدار ژئو قرار داد و مجدداً در ۱۹ آگوست ۱۹۶۴ سینکام^{۲۴} را در همین قسمت مستقر ساخت، اما در هیچ‌یک از این موارد، برزیل به‌عنوان یک کشور استوایی اعتراضی به این موضوع نکرد. از سویی دیگر، انگلستان نیز در ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹ ماهواره اسکای‌نت^{۲۵} را در قسمت کنیایی مدار ژئو قرار داد اما به‌طور مشابهی کنیا - دیگر کشور استوایی - نیز هیچ‌گونه اعتراضی به این موضوع ننمود؛^{۲۶} اما پس از پروازهای بی‌شمار ماهواره‌ها به مدار ثابت‌زمین در مدتی بیش از حدود ۲۰ سال که بدون اعتراض ادامه داشت و نیز از آنجایی که حدود ۲۱٫۸ درصد^{۲۷} از فضای مدار ژئو بر فراز قلمروی سرزمین کشورهای استوایی قرار دارد و همچنین ارزشمند بودن این مدار سبب گردید، اولین اظهار حق از طرف کشورهای استوایی نسبت به مدار ثابت‌زمین در سازمان ملل متحد نمایان شود و کشورهای استوایی با دست یازیدن به استدلال‌های گوناگون^{۲۸} نسبت به آن بخش‌ها ادعای حاکمیت بنمایند و تمام تلاش خویش را به‌کار گیرند تا آن را به‌عنوان بخشی از قلمروی ملی‌شان درآورند. این حق‌طلبی‌ها به‌طور

21. Georgetown Space Law Group, op.cit., 225-226.

22. Syncom 1.

23. Syncom 2.

24. Syncom 3

25. Skynet.

26. Thomas Gangale, op.cit., 434.

۲۱٫۸۲۹ درصد از فضای مدار ژئو بر فراز کشورهای استوایی قرار دارد و مابقی فضای آن بر فراز آب‌های بین‌المللی قرار گرفته است. هرچند برخی کشورهای استوایی نظیر برزیل و اندونزی از سهم بیشتری برخوردارند. سهم این دو کشور به ترتیب ۳٫۹ و ۳٫۶ می‌باشد. برای مطالعه بیشتر نک: Gangale, op.cit., 429.

۲۸. در اثنای اجلاس سی‌ام مجمع عمومی سازمان ملل متحد در اکتبر ۱۹۷۵ کلمبیا بخشی از مدار ثابت‌زمین بر فراز سرزمین ملی خود را مورد ادعا قرار داد. در این ادعا به این بحث استناد شده بود که مدار ثابت‌زمین در مفهوم فضای ماورای‌جو مورد اشاره معاهده ۱۹۶۷ فضا گنجانده نشده است. در اجلاس بعدی مجمع عمومی در سال ۱۹۷۶ کلمبیا این موضع را تکرار کرد و اکوادور و پاناما نیز مواضع مشابهی ابراز نمودند.

رسمی و صریح در اعلامیه ۱۹۷۶ بوگوتا مطرح شد که در آن هشت کشور استوایی خواستار حاکمیت و صلاحیت انحصاری بر بخش‌هایی از مدار ثابت‌زمین واقع بر فراز سرزمین‌های ملی خود بودند.^{۲۹ و ۳۰}

از تلخیص مباحث مطروحه در اعلامیه بوگوتا موارد زیر به دست می‌آیند:

- ۱- مدار ثابت‌زمین یک واقعیت فیزیکی برخاسته از طبیعت سیاره ماست، زیرا که منحصرأ به پدیده جاذبه زمین مربوط می‌شود؛^{۳۱}
 - ۲- طبق مقررات جاری اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور - اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور - مدار ثابت‌زمین یک منبع طبیعی محدود است^{۳۲} که کشورهای استوایی مطابق قطعنامه‌های سازمان ملل بر آن اعمال حاکمیت دائم خواهند نمود؛^{۳۳}
 - ۳- تعریف رضایت‌بخشی از فضای ماورای جو در دست نیست که از قرار داشتن مدار ثابت‌زمین در فضای ماورای جو حمایت کند.^{۳۴} در توضیح بیشتر دو دلیل اخیر، کشورهای استوایی با توجه به این موضوع که هنوز حقوق دانان نتوانسته‌اند تعریف دقیق و قابل قبولی از مرز هوا و فضا ارائه دهند، مدعی شدند که اصولاً مدار ژئو در محدوده فضا قرار نداشته و در محدوده هوا قرار گرفته است و در نتیجه این کشورها می‌توانند بر اساس کنوانسیون‌های مربوط به حقوق هوا و مقررات مربوط به این حوزه از حقوق بین‌الملل رفتار کرده و صلاحیت ملی خود را بر این مناطق تسری دهند.^{۳۵}
- اعلامیه بوگوتا اعلام می‌کند که هیچ تعریف معتبر و رضایت‌بخشی از فضای ماورای جو وجود ندارد و مدار ثابت زمین نباید به‌عنوان یک قسمت از فضای ماورای جو تلقی گردد.^{۳۶}

به‌عبارتی‌دیگر، کشورهای استوایی با ابتناء بر این امر که کمان‌های مداری بر فراز قلمرو سرزمینی هریک از این کشورها وجود دارد، مدعی شدند مدار ژئو نبایستی به‌عنوان بخشی از فضای ماورای جو تلقی شود، با این استدلال که این مدار یک منبع طبیعی محسوب می‌شود و تمامی کشورها به‌عنوان یک اصل حقوق بین‌الملل بر

29. UN DOC.A/C.1/PV.10, April 4, 1978, at 37-38, p. 81-82.

30. Bryon C. Brittingham, op.cit., 45.

31. Gangale, op.cit., 431.

32. ITU Convention, Article 33.

33. Bogota Declaration, Section 1, ITU Broadcasting Satellite Conference, DOC.No.81-E, Annex 4, Jan 17, 1977.

34. Gangale, op.cit., 431.

35. C. Brittingham, op.cit., 46.

36. Gangale, op.cit., 427.

منابع طبیعی‌شان حق حاکمیت دارند^{۳۷} و از این رو کشورهایی که مستقیماً مدار ژئو بر فراز قلمروشان قرار دارد بر آن قسمت‌ها حق کنترل و حاکمیت خواهند داشت؛^{۳۸}

۴- ممنوعیت اختصاص ملی به دلیل فقدان تعریفی از فضای ماورای جو، غیرعملی است. از سوی دیگر کشورهای استوایی ادعا کردند که قرار دادن ماهواره در مدار، هیچ حقی را مبنی بر داشتن مالکیت بر آن نقطه ایجاد نخواهد کرد؛

۵- مدار ثابت‌زمین تحت پوشش معاهده فضا نیست؛^{۳۹}

۶- در ادامه این استدلالات کشورهای استوایی با قیاس گرفتن فضا با دریا و هوا سعی کردند که رژیم حاکم بر آنها را به حقوق فضا نیز تسری دهند.^{۴۰}

واکنش‌ها نسبت به مواضع ابرازشده:

اولین اعتراض به اعلامیه بوگوتا توسط اتحاد جماهیر شوروی به وسیله ارائه اسنادی به کوپوس^{۴۱} صورت گرفت.^{۴۲}

37. United Nation General Assembly Resolution 3281: Charter of Economic Rights & Duties of the States.

38. Nima Nayebi, op.cit., 488.

39. Bogota Declaration, Section 4.

Nayebi, op.cit., 492.

۴۰. برای مطالعه بیشتر نک:

۴۱. مجمع عمومی سازمان ملل در دسامبر ۱۹۵۹ قطعنامه ۱۴۷۲ را در خصوص فضای ماورای جو صادر کرد و در این قطعنامه ضمن تأکید مجدد بر استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو و درخواست از کشورها برای همکاری در فعالیت‌های فضایی، تشکیل کمیته استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو (کوپوس) را اعلام کرد. کوپوس که ابتدا به عنوان یک هیئت ویژه با یازده عضو در سال ۱۹۵۸ آغاز به کار کرده بود، در سال ۱۹۵۹ به صورت یک کمیته دائمی تشکیل و تعداد اعضای آن به ۲۵ کشور افزایش یافت. هم‌اکنون ۶۹ کشور عضو آن هستند. کوپوس و کمیته‌های فرعی آن، موضوع استفاده از فضای ماورای جو و مسائلی که از ناحیه دولت‌های عضو مطرح می‌گردد را در جلسات سالانه خود مورد بررسی قرار داده و کار نهایی را با کنسائوسوس تصویب و پیشنهادهایی را به مجمع عمومی سازمان ملل ارائه می‌نماید. کوپوس با تشکیل کمیته فرعی حقوقی، منشأ توسعه حقوق بین‌الملل فضایی شده است. کمیته فرعی مذکور با ارائه پیشنهادهایی موجب وضع اصول و قواعد حقوق بین‌الملل حاکم بر حقوق فضا در قالب اسناد مهمی شده است که این اسناد شامل تعدادی قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل می‌باشند. لازم به ذکر است که معاهدات مربوط به حقوق فضا نیز در این کمیته با کنسائوسوس مورد پذیرش قرار گرفته‌اند. هیئت‌الله نژندی‌منش و دیگران، مترجم، مجموعه اسناد حقوق بین‌الملل فضایی (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۱)، ۸.

42. Carl Q. Christol, "International Space Law and the Use of Natural Resources: Solar Energy," *RBDI-1* (1993): 42.

سپس ملاحظات حقوقی و علمی مورد استناد در پشتیبانی از ادعای کشورهای استوایی توسط دیگر کشورهای دارای نمایندگی در کمیته ویژه استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو از جمله ایتالیا^{۴۳}، بلژیک^{۴۴}، چکسلواکی، فرانسه، جمهوری دموکراتیک آلمان، ایران، مکزیک، اتحاد جماهیر شوروی، بریتانیا^{۴۵} و ایالات متحده آمریکا رد شد.^{۴۶}

برخلاف ادعای کشورهای استوایی، برخی معتقدند که پدیده مزبور صرفاً به دلیل جاذبه زمین نبوده، بلکه تحت تأثیر عوامل متنوع و گوناگونی به وجود آمده است و دوم آنکه، حدود و ثغور مدار ژئو به‌عنوان یک منبع طبیعی، غیرقابل تعیین است؛ بنابراین اعمال حاکمیت بر آن به‌صورت مؤثر عملاً امکان‌پذیر نیست؛ سوم اینکه، یک اجماع کلی در میان کشورها مبنی بر اینکه مدار ژئو جزئی از فضا محسوب می‌شود، وجود دارد تا حدی که ممکن است ادعا شود، این امر به‌عنوان جزئی از حقوق بین‌الملل عرفی تبدیل شده است^{۴۷} و نهایتاً اینکه قیاس بین فضا و دریاها و فلات قاره قیاسی مع‌الفارق بوده و به‌هیچ‌عنوان نمی‌توان وضعیت دریاها و فلات قاره را با فضا و مدار ژئو یکسان دانست.

۴۳. هیچ کشوری هرگز بر ضد فعالیت‌های در حال رشد و مستمر فضایی که برای توسعه، تمدن و منافع بشریت انجام می‌شود اعتراضی نکرده است. (ایتالیا)

۴۴. مفهوم منابع طبیعی در قطعنامه‌های مجمع عمومی هیچ‌گاه تعریف نشده است. (بلژیک)

ماده ۳۳ کنوانسیون ارتباطات راه دور بین‌المللی، متغیرهایی از مدار ثابت‌زمین را از دیدگاه فنی محض تعریف کرده ولی هیچ‌گاه با اصطلاحات حقوقی آن را توصیف نکرده است. در آن مقررات، تنها تصریح حقوقی این است که تخصیص یک موضع مداری، نمی‌تواند ارجحیت دائم یا مالکیت اعطاء کند. (بلژیک)

ماهواره‌های مدار ثابت‌زمین به‌طور دائم در همان نقطه از محدوده استوایی قرار داده نشده‌اند و دائم در حرکت می‌باشند. (بلژیک)

هیچ شباهتی میان صلاحیت کشور ساحلی در امتداد سرزمینش در فلات قاره و امتداد حاکمیت ملی به نقاطی در مدار ثابت‌زمین وجود ندارد. (بلژیک)

ادعای حاکمیت، تنها زمانی اعتبار دارد که مبتنی بر تصرف مؤثر باشد. (بلژیک)

مدار ثابت‌زمین ساخته علم ریاضی است و به همه بشریت تعلق دارد. (بلژیک)

نظریه‌ای که می‌گوید، مدار ثابت‌زمین یک منبع طبیعی و موضع حاکمیت کشورهای استوایی است، حرفی بی‌معنا بوده و نیازی به تفسیر بیشتر ندارد. (بلژیک)

۴۵. استفاده از مدار ثابت‌زمین، تابع رژیم حقوقی معاهده فضاست. (بریتانیا)

46. UN. Press Release OS/224, April 5, 1978, at 3.

47. Varmer Olv, op.cit., 179.

۳- قابلیت اعمال حقوق بین‌الملل فضا در خصوص مدار ثابت‌زمین

در خصوص مرز میان جو و فضای ماورای جو نظریه‌های حقوقی مختلفی مطرح گردیده است؛ تردیدی نیست که تفاوت‌های مهمی میان وضعیت حقوقی جو و فضای ماورای جو وجود دارد. در فضای جو، کشورها دارای حاکمیت و صلاحیت انحصاری می‌باشند لیکن در فضای ماورای جو نمی‌توان اعمال حاکمیت و صلاحیت سرزمینی نمود. به بیانی دیگر، مفهوم حاکمیت در مرز میان جو و فضای ماورای جو متوقف می‌شود.^{۴۸} از سوی دیگر، رژیم حقوقی موجود که در حوزه فضا شکل گرفته است مبتنی بر آزادی فضا و عدم اختصاص آن به ملیتی خاص است درحالی‌که در رژیم حقوقی هوا اصل اعمال حاکمیت دولت سرزمینی جاری می‌باشد. معاهده ۱۹۶۷ فضا که یک موافقت‌نامه بین‌المللی چندجانبه است اصول اولیه حاکم بر حقوق بین‌الملل فضا را بیان می‌نماید. این معاهده مقرر می‌کند که فضا - شامل ماه و دیگر اجرام آسمانی - برای اکتشاف و استفاده کلیه دولت‌ها آزاد است و نمی‌تواند به ملت خاصی اختصاص یابد.^{۴۹} هرگونه اکتشاف و استفاده باید در جهت نفع کلیه کشورها بر اساس اصل تساوی حقوق بین‌الملل و با رعایت احترام دیگر کشورها و بدون رساندن آلودگی مضر به محیط‌زیست اجرام آسمانی و زمین انجام یابد.^{۵۰}

از آغاز عصر فضا، نظریه و پیشنهادهای زیادی مطرح شده است تا مرز دقیق میان قلمروی هوایی و فضایی ماورای جو را نه‌تنها از نظر فیزیکی، بلکه از نظر حقوقی تعیین کنند. به‌رغم این تلاش‌ها، تعریف قابل قبول بین‌المللی از اینکه نقطه شروع فضای ماورای جو از کجاست، به چشم نمی‌خورد. با وجود این، نتیجه سال‌ها تجربیات فضایی چه پیش و چه پس از انعقاد معاهده فضای ماورای جو، به ظهور آنچه که قاعده جدید عرفی حقوق بین‌الملل در مورد ماهواره‌های در گردش به دور زمین در فضا نامیده می‌شود، ختم شده است.^{۵۱} زیرا که مدار ماهواره‌های ثابت‌زمین در ارتفاع حدود ۳۵۸۰۰ کیلومتر واقع شده است، به همین جهت بالاتر از ماهواره‌های در گردش به دور مدار زمین قرار می‌گیرند که به‌مراتب در ارتفاع پایین‌تری هستند. از این‌رو با این رهیافت تردیدی باقی نمی‌ماند که منطبقه مدار ثابت‌زمین در

۴۸. محمودی، پیشین، ۷۳-۷۲.

۴۹. برای مطالعه تئوری‌های ارائه‌شده در خصوص مرز بین هوا و فضا نک:

Gbenga Oduntan, op.cit., 78-80.

۵۰. نواده‌ی توپچی، پیشین، ۱۸-۱۷.

51. Myres S. McDougal, "The Emerging Customary Law of Space," *Northwestern University Law Review* 58 (1964): 618-642.

فضا واقع شده است.^{۵۲} در نتیجه، توسل به این موضوع که مدار ژئو در محدوده هواست و نه فضا، محلی از اعراب نخواهد داشت.

همچنین اکثریت کشورها معتقدند، مدار ژئو جزئی از فضای ماورای جو است و بنابراین معاهده ۱۹۶۷ فضای ماورای جو^{۵۳} در مورد آن اعمال می‌شود.^{۵۴}

فضای ماورای جو و کرات آسمانی همانند دریای آزاد نمی‌توانند تحت تملک دولت‌ها قرار گیرند، به عبارت دیگر فضای ماورای جو مانند قلمروی دریای آزاد مال مشاع یا مشترک است و کلیه دولت‌ها می‌توانند به طور قانونی و مساوی از قلمرو فضایی استفاده نمایند. البته باید اذعان داشت که هرچند کشورها می‌توانند به طور مساوی از قلمروی فضایی استفاده کنند، اما عدم تساوی آنها در تکنولوژی فضانوردی مانع از توانایی آنها در استفاده از این حق قانونی است. همچنین لازم به ذکر است که انجام فعالیت در قلمروی فضایی (استقرار سفینه، برافراشتن پرچم و ...) دلیلی بر ادعای حاکمیت بر آن قلمرو نمی‌تواند باشد.^{۵۵}

نتیجه بحث‌های فوق آن است که، اعلامیه بوگوتا بین کشورهای غیراستوایی و اکثریت حقوق دانان فضایی، کاملاً بی‌طرفانه است و علی‌الخصوص برای قدرتهای فضایی غیرقابل پذیرش می‌باشد.^{۵۶} به نظر می‌رسد که کشورهای استوایی نیز رفته‌رفته به واهی بودن ادعاهای خویش در خصوص مدار ژئو پی برده‌اند، چراکه از مواضع قبلی خویش عقب‌نشینی کرده و هم‌اکنون خواستار تعیین یک رژیم حقوقی خاص برای مدار ژئو می‌باشند. از این رو با توجه به دلایل مذکور و اسناد مربوط به فضا و آزادی آن به نظر می‌رسد که از نظر علمی و حقوقی ادعای کشورهای استوایی غیرقابل دفاع باشد.^{۵۷}

اما از این امر نباید غافل شد که با وجود مخالفت و عدم پذیرش بحث‌های حقوقی مطرح‌شده در زمینه حمایت از اعلامیه بوگوتا به وسیله اکثریت فوق‌العاده نمایندگی‌ها در

52. Michael J. Finch, "Limited Space: Allocating the Geostationary Orbit," *Northwestern Journal of International Law & Business* 7 (Fall 1986): 619.

۵۳. معاهده ۱۹۶۷ فضا به عنوان منشور کبیر حقوق بین‌الملل فضایی لقب گرفته است که تا ژانویه ۲۰۱۴، ۱۰۱ کشور شامل آمریکا، روسیه و اغلب کشورهای اروپایی آن را تصویب نموده‌اند، نک:

Unoosa, Last Modified April 21, 2011,
<http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showtreatysignatures.do>.

و یکی از مهم‌ترین مقررات آن تأسیس رژیم آزاد جهت اکتشاف و دسترسی آزاد به دیگر کرات سماوی است.

54. Finch, op.cit., 790.

۵۵. رضا موسی‌زاده، *بایسته‌های حقوق بین‌الملل عمومی* ۱ و ۲ (تهران: میزان، زمستان ۱۳۸۸)، چاپ دوازدهم،

56. Gangale, op.cit., 427.

57. Nayebe, op.cit., 489.

سازمان ملل متحد، این اعلامیه در جلب توجه نسبت به نگرانی‌های کشورهای استوایی در مورد استفاده فزاینده از مدارها و فرکانس‌های رادیویی به‌وسیله ملت‌های پیشرفته، قبل از دستیابی کشورهای کمتر توسعه‌یافته به آنها و به‌دست آوردن حق احتمالی، مفید بوده است، زیرا اعلامیه بوگوتا صرفاً تقاضایی در جهت حاکمیت بر مناطقی از مدار ژئو نبوده و در واقع اعتراضی بر اصل آن که اول آمده، اول از همه خدمات را دریافت می‌کند، می‌باشد.^{۵۸ و ۵۹}

درخصوص مسائل مربوط به حقوق فضایی از ابتدا اصل «آنکه اول آمده، اول از همه خدمات را دریافت می‌کند»^{۶۰} مورد اجرا قرار گرفته است.^{۶۱} با این وجود حق اولویت، برای کشورهای پیشرو در عرصه فضا هرگز در کنوانسیون اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور و یا مقررات موجود در آن، به‌وضوح به رسمیت شناخته نشده است. اندک‌اندک به نظر می‌رسد که اعتبار حقوقی این اصل متزلزل گردیده باشد.^{۶۲}

حال پرسشی که پیش روی ما مطرح است آن است که چه کسی مالک مدار ثابت‌زمین است؟ مفهوم مدرن حاکمیت آن‌طور که در معاهده صلح و ستفالی ۱۶۴۸ آمده نتوانسته به فضای ماورای جو - شامل ماه و دیگر اجرام آسمانی - تسری یابد شاید این مسئله تا حدودی به خاطر آن است که حقوق بین‌الملل فضایی در چارچوب سازمان ملل متحد و با شرکت کشورهای جدیدی که سابقاً مستعمره بوده‌اند، توسعه یافته باشد.^{۶۳}

به نظر می‌رسد که هم‌زمان، در کمیته فرعی کمیته ویژه استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو به‌طور منصفانه‌ای از عدالت و انصاف، پشتیبانی قابل توجهی شده به‌نحوی که راه را برای توسعه اصول حقوقی باز گذاشته است تا بر استفاده از مدار ثابت‌زمین حاکم باشد. هرچند احتمالاً توسعه چنین اصولی یک مسئله اصلی در پیش روی کمیته ویژه استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو می‌باشد، ولی به نظر می‌رسد به‌طور فوق‌العاده‌ای موافقت شده که هیچ بخشی از مدار ثابت‌زمین موضوع ادعای حاکمیت نیست و اصول حاکم بر استفاده از آن باید در چهارچوب معاهده فضا حل و فصل شود.^{۶۴}

۵۸. نواده‌ی توپچی، پیشین، ۵۹.

۵۹. همان، ۵۹.

60. First Come, First Served.

۶۱. مجید خسروی، *هوا و فضا از دیدگاه حقوقی* (تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران،

۱۳۸۱)، ۲۸.

62. Olv, op.cit., 186.

63. Nayebi, op.cit., 473.

۶۴. نواده‌ی توپچی، پیشین، ۱۱۵.

به‌علاوه اینکه، رژیم حاکم کنونی، کدهای رفتاری و استانداردهای بین‌المللی هستند که به دنبال گشودن راهی در مذاکرات می‌باشند. دلایل برای تدوین مقررات مدار ثابت‌زمین بر طبق چنین استانداردها و کدهایی بر سه محور استوار است:

۱- هنجارهای بین‌المللی قصد دارند از کشورهای کوچک‌تر که فاقد قدرت برای پخش از فضا یا جلوگیری از دریافت چنین امواجی هستند، بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته حمایت کنند؛

۲- با توجه به دیدگاه‌های ناهمگون منعکس‌شده در سیستم قوانین ملی کشورها هنجارهای بین‌المللی وسیله‌ای برای کاهش تعارضات احتمالی در سیستم ناهمگون هستند؛^{۶۵}

۳- تسهیم و استفاده از مدارهایی که در آنها ماهواره‌های مخابراتی جابه‌جا می‌شوند تا حدودی به‌وسیله کنوانسیون مخابرات بین‌المللی و مقررات رادیویی ضمیمه، کنترل می‌شوند. تنظیم مقررات در خصوص انتشار سیگنال‌ها از ایستگاه‌های زمینی به ماهواره‌های مستقر در ژئو، بازپخش سیگنال‌ها از یک ماهواره به دیگری و سیگنال‌هایی که به زمین فرستاده می‌شود، همگی در صلاحیت اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور هستند. در خلال کنفرانس اجرایی جهانی رادیو ۱۹۷۱ - WARC -^{۶۶} اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور چندین قطعنامه و مقررات تصویب نمود که در آنها در خصوص ماهواره‌های مخابراتی و استفاده از ژئو صحبت شده است.^{۶۷}

کنفرانس اجرایی جهانی رادیو - WAR - تعدادی قطعنامه را تصویب نمود که بر مقررات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور تأثیر می‌گذاشت. سال ۱۹۷۱ این کنفرانس، SPA1 را تصویب نمود که در رابطه با استفاده برابر از باندها به‌وسیله تمام کشورها برای سرویس‌های مخابراتی فضایی بود و مقرر می‌داشت که ثبت نمودن سرویس‌های مخابراتی فضایی وظیفه همیشه اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور بوده و استفاده مداوم آنها نمی‌بایست منجر به ایجاد حق تقدم برای یک کشور یا یک گروه شود. گرچه این قطعنامه ماهیتی غیرالزام‌آور دارد

65. Georgetown Space Law Group, op.cit., 236.

۶۶ در طول کنفرانس دوم فضا در سازمان ملل، گروهی از ۷۷ کشور درحال توسعه، مصرا نه خواهان ایجاد فرصت‌های بیشتری جهت شرکت در فعالیت‌های مربوط به فضا شدند. ITU با مشکل دسترسی به ژئو در طول یک سری از کنفرانس‌هایی که به‌طور متوالی در سال‌های ۱۹۷۱، ۱۹۷۷، ۱۹۷۹، ۱۹۸۳، ۱۹۸۵، ۱۹۸۸ و ۱۹۹۲ تشکیل شدند سروکار داشته است که اصطلاحاً کنفرانس‌های مزبور، کنفرانس‌های جهانی اجرایی رادیویی WARC نامیده می‌شوند. مقررات WARC همچون مقررات معاهدات بین‌المللی واجد خصیصه الزام‌آورند. نک:

Olv, op.cit., 186.

67. Georgetown Space Law Group, op.cit., 237.

اما مقرر می‌نماید که تمامی کشورها دارای حقی برابر در استفاده از فرکانس‌های رادیویی و مدار ژئو می‌باشند و همچنین اذعان می‌دارد که طیف‌های رادیویی مزبور و مدار ژئو در زمره منابع طبیعی محدود می‌باشند. علاوه بر این WARC تغییرات الزام‌آور دیگری را نیز در مقررات رادیویی مورد نیاز به انجام رسانید. در سال ۱۹۷۱، WARC اعلام نمود که تصرف عملی (دوفاکتو)^{۶۸} مدار ژئو به وسیله ماهواره‌ها به معنای مالکیت قانونی (دوژوره)^{۶۹} این موقعیت‌های مداری نیست، این مسئله در انطباق کامل با اصل عدم مالکیتی است که در معاهده فضای ماورای جو بیان شده است.^{۷۰} در ۱۹۷۳ ماده (۳) ۱۰ در جهت تجهیز وسایل برای اعضاء جهت استفاده اقتصادی، مؤثر و برابر^{۷۱} از ژئو به عنوان وظیفه IFRB^{۷۲} تغییر یافت.^{۷۳} هر چند این تلاش‌ها مبهم به نظر می‌رسد اما اضافه نمودن آنها و ماده ۳۳ جدید کنوانسیون اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور منعکس‌کننده تلاش کشورهای در حال توسعه برای گنجاندن مفهوم میراث مشترک بشریت در رویه عملیاتی اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور است.^{۷۴} ماده ۳۳ که استفاده منطقی از طیف رادیویی و مدار ماهواره ثابت‌زمین نام گرفت بیان می‌دارد اعضاء بایستی تلاش نمایند تا طیف‌های فضایی استفاده‌شده را به حداقل برسانند. برای رسیدن به این منظور آنها بایستی تلاش نمایند تا از آخرین پیشرفت‌های تکنیکی در صورت امکان استفاده کنند.

آیا قرار دادن و نگه داشتن ماهواره در مدار ثابت‌زمین برابر با مالکیت فضای مداری می‌باشد؟

به نظر می‌رسد که از نظر قابل اعمال بودن اصل آزادی اکتشاف و استفاده، قرار دادن هر ماهواره‌ای در مدار ثابت‌زمین خودبه‌خود چنین اختصاصی را تشکیل نخواهد داد. از آغاز عصر فضا از اصل «هر که او اول رسیده باشد، بهره‌مند می‌شود»^{۷۵} پیروی شده است. معاهده فضا

68. *De Facto Occupation*.

69. *De Jure Ownership*.

70. *Olv, op.cit.*, 186.

۷۱. همان‌طور که علم و فناوری، استفاده‌های علمی‌تر از مدار را فراهم می‌کند، نظریات منعکس‌شده در برخی از اسناد بین‌المللی نیز به این مسئله اساسی، استحکام بخشید که سیاست‌گذاران باید به‌طور فزاینده‌ای به آن بپردازند. این مسئله همان چیزی است که آن را استفاده «مؤثر و اقتصادی» و «دستیابی منصفانه» به مدار ثابت‌زمین در چهارچوب اصول حقوقی، فنی خاص و مقررات مربوط به «سود و منافع» تمامی کشورها می‌نامند.

۷۲. فرکانس‌هایی که می‌بایست ثبت شده و یا به کار گرفته شوند.

73. *Georgetown Space Law Group, op.cit.*, 240.

۷۴. برخی معتقدند که مدار ثابت‌زمین، میراث مشترک بشریت نمی‌باشد. برای مطالعه بیشتر نک:

Nayebi, *op.cit.*, 484.

75. *First Come, First Served*.

با ملاحظه فضای آزاد محدودیتی نسبت به این اصل قائل نشده است و رویه‌ای که آن را تأیید کند، ذکر نکرده است، زیرا اصل مزبور اصلی نامناسب جهت دستیابی عادلانه به فضای ماورای جو می‌باشد.^{۷۶}

در سال ۱۹۷۱ در کنفرانس جهانی رادیو بر این امر که تمام کشورها دارای حقوق برابر در استفاده از طیف‌های فرکانس رادیویی هستند، تأکید گردید و بدین ترتیب حق استفاده از مدار ثابت‌زمین برای تمام ملتها به‌طور مساوی به رسمیت شناخته شد. به این ترتیب دستیابی به فضا و منابع آن دیگر تنها با اصل «هرکس زودتر آمد، زودتر بهره‌مند می‌شود» ممکن نبود.^{۷۷} هم‌اکنون بر اساس قوانین بین‌المللی نقاط مداری تا ابد متعلق به یک کشور نیست، مگر اینکه همواره کشورها از نقاط مداری مزبور استفاده نمایند. فلذا چنانچه کشوری از نقاط مداری خویش در مدت زمانی نسبتاً طولانی استفاده نکند، اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور می‌تواند آن نقاط را به کشوری دیگر اعطاء نماید. البته نباید از یاد برد که مقررات اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور صرفاً برای آن دسته از کشورهایی لازم‌الاجراست که به عضویت آن درآمده باشند. همچنین درخصوص مالکیت مدار این نظر مخالف نیز وجود دارد که در صورت نگه داشتن هر ژئوست در مدار به مدت سی سال ممکن است گفته شود که اختصاص ملی را به وجود می‌آورد. باید توجه داشت که عمل باید به مفهوم قصد دوام باشد.

از همین‌رو اگر نقطه مداری پرترفداری بدون دلیل موجه برای مدتی خالی باقی بماند، اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور به‌عنوان مرجع صالح، از این اختیار برخوردار است که مالکیت کشور نخست را لغو نموده و نقطه مداری مزبور را به کشور دیگری واگذار نماید. از این‌رو وقتی کشوری موفق می‌شود یک نقطه مداری را تصاحب کند، مهلتی از اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور دریافت می‌کند تا ماهواره مخابراتی خود را ساخته و در آن نقطه مداری قرار دهد.^{۷۸}

76. Dusica Zdravic, op.cit., 154.

۷۷. خسروی، پیشین، ۲۶.

۷۸. برخی نقاط موجود در مدار ژئو از مابقی مفیدتر و در نتیجه ارزشمندترند. برای مطالعه بیشتر نک: Gangale, op.cit., 429.

لازم به ذکر است که نقاط خریداری‌شده توسط ایران از بهترین و ارزشمندترین نقاط موجود در مدار ژئو هستند.

۴- ایران و مدار ژئو

۴-۱- وضعیت کنونی ایران

کشورمان ایران نیز مانند سایر کشورها به دنبال استفاده از منافع مدار ژئو بوده و هست. در این بخش برآنیم تا با مرور تاریخچه عملکرد ایران درخصوص مدار و همچنین وضعیتی که در حال حاضر با آن روبه‌رو گشته‌ایم، به بیان راهکارهای موجود برای حفظ و استفاده از نقاط مداری مان بپردازیم.

۴-۲- تاریخچه

در سال ۱۳۵۶ دولت وقت ایران اقدام به درخواست ثبت سه نقطه در مدار ثابت‌زمین در موقعیت‌های ۲۶، ۳۴ و ۴۷ درجه شرقی^{۷۹} از اتحادیه بین‌المللی مخابرات نمود. مراحل هماهنگی و ثبت این نقاط برای پوشش محدوده جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی انجام گرفت و در سال ۱۳۶۵ در اتحادیه بین‌المللی مخابرات تحت عنوانین زهره ۱، ۲ و ۳ به ترتیب در نقاط مداری ۲۶، ۳۴ و ۴۷ درجه شرقی به ثبت رسیدند. پس از آن نیز تلاش‌هایی برای ثبت سه نقطه فضایی دیگر از طرف ایران تحت عنوانین زهره ۴، ۵ و ۶ در این سازمان انجام گرفته است؛ بنابراین در حال حاضر شش نقطه مداری برای سری ماهواره‌های زهره ۱ الی ۶ منظور گردیده که سه نقطه آن در سازمان جهانی مخابرات به نام کشور ایران ثبت شده که متأسفانه دو نقطه از نقاط مذکور به علت تأخیر ایران در ارسال ماهواره، منتفی گردید و تنها یک نقطه از آنها، باقی مانده که البته محل جدال کشورهای مدعی می‌باشد و سایر نقاط در مرحله اقدام برای ثبت مقدماتی می‌باشند. بلافاصله پس از این اقدامات، مذاکرات برای ساخت و پرتاب اولین ماهواره مخابراتی ایران با طرف‌های خارجی آغاز شد که باعث گردید نام ماهواره‌های زهره از سال ۱۳۶۵ خورشیدی بر زبان‌ها افتد.

۷۹. ایران از اوایل سال ۱۹۹۰ درگیر طراحی سیستم ماهواره زهره شد و در ماه مارس سال ۲۰۰۱ قراردادی با روس‌ها به منظور طراحی، ساخت و بهره‌برداری از ماهواره زهره امضاء کرد. علی‌رغم اینکه ایران اعلام کرده بود تا سال ۲۰۰۵ نسبت به راه‌اندازی این پروژه اقدام می‌کند، اما در ژانویه ۲۰۰۵ وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و شرکت روسی آویا اکسپورت قرارداد دیگری به ارزش ۱۳۲ میلیون دلار برای ادامه پروژه امضاء کردند. قرار بود که شرکت روسی بعد از دو سال و نیم ماهواره را پرتاب کند اما در حالت تعلیق قرار گرفت.

پروژه ماهواره مستقل ایران به نام زهره، یک پروژه ملی بود که طرح آن به قبل از انقلاب اسلامی برمی‌گردد، ولی اجرای آن، بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ متوقف شد و آغاز جنگ تحمیلی و نیز اعمال تحریم‌های خارجی مزید بر علت گردید تا صنعت فضایی ایران رکودی ۱۵ ساله را تجربه نماید. در دهه ۷۰ میلادی، برخی از دولتمردان، تلاش کردند تا مجدداً بحث ماهواره مخابراتی ایران را در اولویت قرار دهند، اما این بار بیش از تحریم‌های خارجی، مخالفت‌های داخلی سد راه فضایی شدن ایران گردید.

همان‌طور که پیشتر بیان گردید، بر اساس قوانین بین‌المللی، نقاط مداری تا ابد متعلق به کشوری نیست، مگر اینکه تا ابد کشورها از نقاط مداری استفاده کنند. متأسفانه کشور ایران در بازار ماهواره فقط یک مصرف‌کننده است و صرفاً از ماهواره‌های کشورهای دیگر استفاده می‌کند.^{۸۰} نقاط مداری ایران به دلیل عدم استفاده از آنها در حال از دست رفتن بودند و ایران مجبور بود از کشورهایی که ماهواره‌هایی در مدار ثابت‌زمین داشتند، بخواهد تا ماهواره‌های مستعمل و در حال مرگ خود را به جایگاه مداری ایران منتقل نماید تا اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور از نظر قانونی قادر به بازپس‌گیری این نقاط ارزشمند و استراتژیک از ایران نباشد. هزینه‌های سرسام‌آور انتقال و نگهداری ماهواره‌های مرده در سه نقطه مداری ایران و اصرار کارشناسان مخابراتی ایران باعث شد تا نهایتاً شورای اقتصاد و شورای عالی امنیت ملی در سال ۱۳۸۳ موافقت خود را با برگزاری مناقصه‌ای بین‌المللی برای خرید و پرتاب نخستین ماهواره مخابراتی ایران به وزارت پست و تلگراف و تلفن وقت اعلام نمایند.

در ماه جولای ۲۰۰۹ برخی کشورها از هیئت ارتباطات رادیویی اتحادیه بین‌المللی مخابرات خواستند تا درخصوص ماهواره زهره ۲ که فعالیت خود را آغاز نکرده بود و نقاط مداری و فرکانس اختصاصی آن در ۲۶ درجه شرقی توسط کنسرسیوم عرب‌ست ریاض^{۸۱} مورد استفاده قرار می‌گرفت، بررسی‌هایی به عمل آورد. طول جغرافیایی ۲۶ درجه شرقی و نقاطی که در همسایگی آن قرار دارند، یکی از بهترین نقاط برای پوشش ماهواره‌ای خاورمیانه

۸۰. خوشبختانه کشور ایران، با توجه به قرار گرفتن در منطقه خاورمیانه از پوشش مناسب ماهواره‌های مختلف برخوردار است و می‌تواند از ماهواره‌های زیادی برای ارتباطات خود استفاده کند.

۸۱. این سازمان در آوریل ۱۹۷۶ به وسیله اعضای اتحادیه عرب به وجود آمد. مرکز این سازمان در ریاض است و هدف اصلی عرب‌ست تأسیس و تأمین یک سامانه ارتباطات راه دور منطقه‌ای برای حوزه عربی است. این سامانه درصدد است تا آرزوهای اعراب را برای داشتن سامانه ماهواره منطقه‌ای به منظور توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه و هموار کردن راه برای انتقال فناوری محقق سازد.

محسوب می‌شود و همین امر نقاط مداری ماهواره زهره ۲ را با چالش مواجه نمود. در همان زمان یوتل‌ست^{۸۲} از راه‌اندازی ماهواره‌ای تجاری با همکاری شرکت ICT قطر خبر داد که قرار بود در طول جغرافیایی ۲۵/۵ درجه شرقی، درست در کنار ماهواره بدر که عرب‌ست برای ایران به فضا فرستاده بود، فعالیت کند.^{۸۳} ورود این ماهواره جدید به مدار ۲۵ و نیم درجه شرقی یعنی دقیقاً در همسایگی خیلی نزدیک نقطه مداری ایران قطعاً باعث خواهد شد تا ماهواره قطری - فرانسوی و ماهواره مستأجر ایران نتوانند از باند «کی‌یو»^{۸۴} که برای ماهواره‌های مخابراتی بسیار حائز اهمیت است به درستی استفاده کنند.

رگولاتور فرانسه که به دلیل قرارداد مشترکش با قطر در نقطه مداری ۲۵/۵ درجه شرقی نسبت به نقاط مداری اختصاصی ایران روی این موضوع حساسیت ویژه‌ای به خرج می‌دهد، مدعی شده ایران قوانین رگولاتوری را رعایت نکرده و نقاط مداری آن باید برای اپراتور ماهواره‌ای دیگر (یوتل‌ست) تخلیه شود. فرانسه مدعی بود که در وهله اول عربستان اجازه انجام چنین کاری را نداشته است و در مرحله دوم چنین عملیاتی نمی‌تواند متن صریح قانون را که مقرر می‌دارد، کشور مالک نقطه مداری باید استفاده از آن را با ماهواره در تملک خود آغاز کند، تحت تأثیر قرار دهد.^{۸۵}

در این میان آژانس فرکانس‌های ملی فرانسه نیز اعلام کرد که تنها دولت‌ها به صورت رسمی با اتحادیه بین‌المللی مخابرات در ارتباط هستند و چون زهره ۲ که پیش از ماهواره یوتل‌ست ثبت شده، به مهلت قانونی خود توجه نکرده است، باید از لیست سیستم‌های تأییدشده اتحادیه بین‌المللی مخابرات حذف شود. عربستان سعودی عضو اصلی کنسرسیوم

۸۲. این سازمان در می ۱۹۷۷ توسط ۱۷ اداره ارتباطات راه دور اروپایی یا آژانس‌های عملیاتی خصوصی و شناخته‌شده کنفرانس اروپایی ادارات پستی و ارتباطات راه دور به وجود آمد. این سازمان شکل قطعی خود را در اول سپتامبر ۱۹۸۵ به محض لازم‌الاجرا شدن یک کنوانسیون بین‌المللی و موافقت‌نامه بین‌المللی امضاء شده به وسیله ۲۱ کشور اروپایی پیدا کرد مرکز این سازمان در پاریس است و هدف اصلی یوتل‌ست، طرح، توسعه، ساخت، عملیات تأسیس و نگهداری بخش فضایی سامانه‌های ارتباطات راه دور ماهواره‌های اروپایی است.

۸۳. «مدعیان می‌خواهند نقاط مداری ماهواره زهره را غصب کنند، جنجال بر سر تصاحب گهواره زهره»، نور آسمان، آخرین ویرایش ۵ اردیبهشت ۱۳۹۰، www.nooreaseman.com/forum60/thread17426.html

۸۴. بعد از فرکانس‌های زیر ۶ گیگاهرتز که سرویس‌های ماهواره‌ها در آنجا استقرار یافته است، عملکرد ماهواره‌های ژئو و نگهداری فرکانس‌های بالاتر در باندهای ka و ku صورت می‌گیرد که خود مؤید اهمیت باندهای مزبور است. برای مطالعه بیشتر نک: Victor Strelets, op.cit., 65.

۸۵. «همگامی ضد ایرانی اعراب و رژیم صهیونیستی در مدار ۲۶ درجه؛ پشت پرده تلاش برای اشغال نقاط مدار فضایی ایران»، خبریاب، آخرین ویرایش ۱۴ تیر ۱۳۹۰، www.khabaryaab.com/News/361025

عرب‌ست، موضوع استفاده ایران از ظرفیت ماهواره عرب‌ست برای استفاده از نقاط اختصاصی را تأیید کرده است، اما فرانسه و برخی دیپلمات‌های اتحادیه بین‌المللی مخابرات مدعی شده‌اند که این کار طبق قرارداد امکان‌پذیر نیست.^{۸۶}

در پی طرح این ادعا از سوی فرانسه، ایران اعلام کرد که در تمام طول مسیر از فرکانس‌های ظرفیت اجاره‌ای تأمین شده، روی ماهواره PAS-5 استفاده شده که اخیراً اینتلست مسئول آن شده است. رایزن ارشد اینتلست با طرح ادعایی دیگر اعلام کرده است که نه پانام‌ست و نه اینتلست اجازه قرار دادن ماهواره‌هایشان به روی نقاط مداری زهره را ندارند.

چالش مالکیت نقاط مداری ماهواره، با ورود خانم جولی زولر رئیس سابق و نایب‌رئیس هیئت قانونگذار رادیویی اتحادیه بین‌المللی تنظیم مقررات رادیویی (RRB) که چنین اختلافاتی را داوری می‌کند، وارد فاز تازه‌ای شد. خانم زولر که مجدداً به‌عنوان رئیس اتحادیه بین‌المللی تنظیم مقررات رادیویی راه دور انتخاب شده، به حمایت از حق قدیمی ایران بر نقاط مداری زهره برخاست و اعلام کرد که سخنان رسمی یک دولت نمی‌تواند توسط اتحادیه بین‌المللی تنظیم مقررات رادیویی به چالش کشیده شود. از همین رو اظهارات او موجب شد تا اعضای دیگر اتحادیه بین‌المللی تنظیم مقررات رادیویی نیز با او هم‌عقیده شده و شرایط را به‌گونه‌ای رقم زنند که نقطه‌های مداری ایران دست‌نخورده باقی بماند. این تصمیم باعث شد تا تلاش مدعیان تصاحب نقاط مداری ماهواره زهره برای پاک‌سازی بخش ارتباطات ماهواره و استفاده نادرست از نقطه‌های مداری بی‌نتیجه بماند. هرچند که این تصمیم دیری نپایید و مجدداً هیئت اتحادیه بین‌المللی تنظیم مقررات رادیویی در پایان ماه مارس سال 2011 تصمیم اولیه خود را تغییر داد و اعلام کرد که زهره در استفاده از نقطه‌های مداری خود حق تقدمی ندارد. یوتل‌ست اعلام کرده است این نتیجه بهترین تصمیم تا زمان یافتن یک راهکار مناسب برای حل این بحران با ایران است.^{۸۷}

86. "Iran Finds a Placeholder Satellite for Contested Geostationary Slot," Spacenews. Last Modified September 26, 2012, <http://www.spacenews.com/article/Iran-finds-placeholder-satellite-contested-Geostationary-slot>.

87. «مدعیان می‌خواهند نقاط مداری ماهواره زهره را غصب کنند، جنجال بر سر تصاحب گهواره زهره»، نور آسمان، آخرین ویرایش ۵ اردیبهشت ۱۳۹۰، www.nooreaseman.com/forum60/thread17426.html.

۵- وضعیت حقوقی ایران نسبت به مدار ژئو

بر اساس مقررات بین‌المللی، نقاطی را که به کشوری تعلق می‌گیرد مادام‌العمر نمی‌توان بدون استفاده نگه داشت. طبق قوانین جدیدی که برای ماهواره‌های جدیدالورود وضع شده است، اگر اپراتوری نسبت به قرار دادن ماهواره خود در نقطه مداری اختصاص داده‌شده، در زمان مقرر اقدام ننماید، نقطه مداری منقضی خواهد شد و در اختیار دیگر متقاضیان قرار خواهد گرفت.

چنانچه نتوانیم از نقاط مداری استفاده کرده و صرفاً قصد نگهداری آن را داشته باشیم از نظر قوانین بین‌المللی اجازه چنین کاری را نداریم چراکه کشورهای همسایه‌ای که احتیاج به نقاط مداری جهت استقرار ماهواره‌های خود دارند، می‌توانند از اتحادیه، درخواست واگذاری این نقاط را کنند. این درحالی است که کشورها وقتی که این نقاط مداری را خریداری می‌کنند آنها را تا ابد برای خود نگه می‌دارند و بخشی از سرزمین خود قلمداد می‌نمایند.^{۸۸} مناقشات بر سر حفظ مالکیت نقاط مداری ایران همچنان ادامه دارد.

البته به نظر می‌رسد می‌توان نسبت به کشور ایران به دلیل شرایط خاصی که در دهه‌های اخیر با آن مواجه بوده است، راهکارهایی هرچند نسبی و البته نه به‌صورت قطعی ارائه نمود؛ وقوع اسفبار جنگ تحمیلی هشت‌ساله میان ایران و عراق و نیز آثار ویرانگر ناشی از آن، نه‌تنها سبب توقف بسیاری از پیشرفت‌ها و پروژه‌های تولیدی - صنعتی کشور شد، بلکه باعث ورود خسارت‌های بی‌شماری در بسیاری از صنایع مادر نظیر صنایع پتروشیمی، پالایشگاه‌ها و ... نیز گردید. از سوی دیگر با وقوع انقلاب و اعمال تحریم‌های اقتصادی سنگین از سوی کشورهای غربی، کشورمان همواره با فشار اقتصادی سنگینی مواجه بوده است. از این‌رو یکی از استدلالاتی که ایران مبنی بر تأخیر یا عدم استقرار ماهواره‌ها بر مدار ثابت‌زمین عنوان می‌دارد، تأثیر این تحریم‌ها به‌عنوان وجود یک وضعیت فورس‌ماژور می‌باشد، البته لازم به ذکر است که پذیرش این امر از سوی کشورهای دیگر و نیز اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور، همواره تحت تأثیر روابط و مسائل سیاسی بوده است و از این‌رو نمی‌توان از آن به‌عنوان راه‌حلی تضمین‌شده، نام برد.

۸۸ «همگامی ضد ایرانی اعراب و رژیم صهیونیستی در مدار ۲۶ درجه؛ پشت پرده تلاش برای اشغال نقاط مدار فضایی ایران»، خبریاب، آخرین ویرایش ۱۴ تیر ۱۳۹۰، www.khabaryaab.com/News/361025.

راهکار دیگر، تلاش و کوشش هرچه بیشتر کشور ایران در جهت دستیابی به پیشرفت‌ها و فناوری‌های نوین می‌باشد، به‌نحوی که بتوان به سطحی از تکنولوژی و فناوری دست یابد که خود مبادرت به ساخت و تولید ماهواره‌ها و دیگر ابزار موردنیاز نماید که البته این امر هم از یک سو مستلزم برنامه‌ای بلندمدت و کارشناسانه و از سوی دیگر نیازمند کمک و همکاری سایر کشورهایی که در این حوزه پیشگام هستند، می‌باشد.

نتیجه

کشف مدار ثابت‌زمین و متعاقب آن بروز مناقشات گوناگون درخصوص چگونگی بهره‌برداری از آن به‌عنوان یک مسئله حقوقی بین‌المللی را می‌توان بهترین نمونه برای دستیابی کشورهای کمتر توسعه‌یافته به سهم مساوی از منابع اقتصاد جهانی برخلاف سابقه پیشین آنها - که همواره کشورهای کمتر توسعه‌یافته از آن منابع بی‌بهره بوده‌اند - تلقی نمود. به این دلیل که ادعای مالکیت بر مدار ثابت‌زمین در دهه‌ای مطرح شد که در آن اکثریت جامعه بین‌الملل توافق داشتند فضای ماورای جو می‌بایستی برای اکتشاف و استفاده برای تمام کشورها آزاد باشد، ولی از سوی کشورهای توسعه‌یافته به‌عنوان ادعایی خلاف حقوق بین‌الملل معاصر تلقی گردید. دلیل تلاش کشورهای کمتر توسعه‌یافته برای این موضوع ساده بود؛ زیرا آنها تکنولوژی ماهواره را به‌عنوان یک منبع بارزش برای دستیابی به توسعه در فقیرترین کشورها می‌دانستند. درنهایت بعضی از کشورها اعلامیه بوگوتا را به‌عنوان یک واکنش سیاسی علیه کشورهای صنعتی ارائه کردند که در آن ادعا بر سر تصاحب بخش‌هایی از ژئو بود.

درباره موضوع مدار ثابت‌زمین با توجه به ادعاهای بیان‌شده نسبت به بخش‌هایی از آن و واکنش توسط اکثریت قاطع نمایندگی‌ها در سازمان ملل متحد به نظر نمی‌رسد که کشورهای استوایی بیش از این به حاکمیت و صلاحیت انحصاری‌شان بر بخش‌هایی از مدار اصرار ورزند. آنها اکنون نسبت به برقراری یک رژیم «مخصوص به خود»^{۸۹} فشار می‌آورند که در عمل برای همه کشورها دسترسی برابر به مدار ماهواره‌ای ثابت‌زمین و باندهای فرکانس مختص سرویس‌های فضایی را تضمین می‌کند.

با وجود این، بحث تنظیم اصول حاکم بر استفاده از مدار ثابت‌زمین در کمیته فرعی حقوق باید پیش برده شود و یا از راه مطالعه دقیق و یا تجزیه و تحلیل مسائل علمی و فنی مربوطه توسط کمیته فرعی و هیئت‌های اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور همراه شود.

در پایان، در خصوص وضعیت نقاط مداری کشورمان نیز از آنجاکه بر اساس مقررات بین‌المللی، نقاط مداری تا ابد متعلق به کشوری نیست مگر اینکه تا ابد کشورها از آن نقاط مداری استفاده نمایند و با توجه به این موضوع که کشور ایران تاکنون دو نقطه بارزش از نقاط مداری مذکور را از دست داده است، لذا مقامات ایرانی می‌بایستی نسبت به انجام اقدامات لازم برای نگهداری از این نقاط کمال دقت، احتیاط و سرعت خویش را مبذول نمایند تا تلاش‌های متخذه توسط آنها، همانند نوشداروی پس از مرگ سهراب، بلااثر نگردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- جباری، منصور و حسین تاج‌آبادی. «مدار ثابت‌زمین؛ فرصت‌ها و چالش‌های پیشرو در به‌کارگیری منابع طیف/مدار». *مجله تحقیقات حقوقی* ۶۱ (۱۳۹۲): ۲۹۳-۲۴۹.
- خبریباب. «همگامی ضد ایرانی اعراب و رژیم صهیونیستی در مدار ۲۶ درجه؛ پشت پرده تلاش برای اشغال نقاط مدار فضایی ایران». *آخرین ویرایش* ۱۴ تیر ۱۳۹۰. www.khabaryaab.com/News/361025
- خسروی، مجید. *هوا و فضا از دیدگاه حقوقی*. تهران: انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.
- سند نهایی کنفرانس جهانی مخابرات رادیویی، ژنو ۱۹۷۷.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا. *حقوق بین‌الملل عمومی*. چاپ سی‌ام. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۶.
- محمودی، سید هادی. *تصوربرداری ماهواره‌ای در حقوق بین‌الملل*. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۰.
- موسی‌زاده، رضا. *بایسته‌های حقوق بین‌الملل عمومی ۱ و ۲*. چاپ دوازدهم. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۸۸.
- نژندی‌منش، هیبت‌الله، یوسف بابایی و اسماعیل یعقوبی، مترجم. *مجموعه اسناد حقوق بین‌الملل فضایی*، تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۱.
- نواده‌ی توپچی، حسین. *حقوق بین‌الملل فضا*. تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۰.
- نور آسمان. «مدعیان می‌خواهند نقاط مداری ماهواره زهره را غصب کنند، جنجال بر سر تصاحب گهواره زهره». *آخرین ویرایش* ۵ اردیبهشت ۱۳۹۰. www.nooreaseman.com/forum60/thread17426.html

ب) منابع انگلیسی

- Bogota Declaration, Section 1, ITU Broadcasting Satellite Conference, DOC.No.81-E, Annex 4, Jan 17, 1977.
- Brittingham, Bryon C. "Does the World Really Need New Space Law?." *Oregon Review of International Law* 12, 31 (2010): 31-54.
- Christol, Carl Q. "International Space Law and the Use of Natural Resources: Solar Energy." *RBDI-1* (1993): 28-52.
- Gangale, Thomas. "Who Owns the Geostationary Orbit?." *Annals of Air and Space Law, McGill University XXXI* (2006): 425-445.
- Georgetown Space Law Group, "The Geo Stationary Orbit: Legal, Technical and Political Issues Surrounding it Use in World Telecommunications." *Case Western Reserve University Journal of International Law* 16 (1984): 223-264.
- ITU Convention, 1977.

J. Finch, Michael. "Limited Space: Allocating the Geostationary Orbit." *Northwestern Journal of International Law & Business* 7 (Fall 1986): 788-802.

McDougal, Myres S. "The Emerging Customary Law of Space." *Northwestern University Law Review* 58 (1964): 618-642.

Nayebi, Nima. "The Geosynchronous Orbit and the Outer Space Limits of Westphalian Sovereignty." *Hastings Science & Technology Law Journal* 3:2 (2001): 471-498.

Oduntan, Gbenga. "The Never Ending Dispute: Legal Theories on the Spatial Demarcation Boundary Plane between Airspace and Outer Space." *Hertfordshire Law Journal* 1(2) (2003): 64-83.

Olv, Varmer, "The Third World's Search for Equitable Access to the Geostationary Satellite Orbit." *ILSA Journal of International Law* 11 (1987): 175-197.

SarupJakhu, Ram. "The Legal Regime of the Geostationary Orbit." Thesis, LL.M., Montreal: McGill University, 1983.

Scheraga, Joel. "Stablising Property Rights in Outer Space." *Cato Journal* 6 (Winter 1987): 889-903.

Spacenews. "Iran Finds a Placeholder Satellite for Contested Geostationary Slot." Last Modified September 26, 2012. <http://www.spacenews.com/article/Iran-finds-placeholder-satellite-contested-Geostationary-slot>.

Strelets, Victor. "Governing the Geostationary Orbit, Satellite Communications and Space." *Governance in the Coming Years, IFIR* 1 (2014): 69-74.

UN. DOC.A/AC.105/C.2/SR.296, April 4, 1978

UN. DOC.A/C.1/PV.10, April 4, 1978, at 37-38, p. 81-82

UN. Press Release OS/222, April 4, 1978.

UN. Press Release OS/844, March 17, 1978.

UN. Press Release OS/852, April 5, 1978.

UN.DOC. A/AC.105/C.2/SR.298, April 6, 1978.

United Nation General Assembly Resolution 3281: Charter of Economic Rights & Duties of the States.

Unoosa. Last Modified April 21, 2011. <http://www.oosa.unvienna.org/oosatdb/showtreatysignatures.do>.

Zdravic, Dusica. "The Legal Aspects of Access to the Geostationary Orbit." Thesis LL.M., Montreal: McGill University, 1991.

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XVII, No. 4

2019-4

- **The Respect for Competition Principle in Public Contracts**
Dr. Hasan Naemeh
- **State Terrorism: Supposition or Reality?!**
Navab Mohammadi Dehcheshmeh
- **Comparative Study of Predictability Damage Criterion in Iranian and England Laws**
Mohsen Jafari Behzadkalaee - Dr. Hamid Abhary
- **The Legal Requirements and Principles in New Iranian Petroleum Contracts (I.P.C)**
Mahdi Haghhighian - Dr. Alireza Ebrahimgol
- **The Iran's Rights to Orbital Points from the Point of View of International Law**
Farnaz Foroutanian Shahrabaki - Dr. Fatemeh Fathpour
- **The Status of Resolutions of the UN General Assembly among the Sources of International Law**
Jamshid Mazaheri
- **Legal Effects of African's Withdrawal from the International Criminal Court**
Mohammad Alipour
- **Penal Populist Reactions on Contrast of Violent Crimes in Iran**
Dr. Mohammad Bagher Moghaddasi - Dr. Mohammad Farajiha
- **Postponement of Sentences and it's Consequences**
Mohammad Javad Alizadeh Goudarzi - Dr. Abolfath Khaleghi
- **The Role of Biotechnology in Right to Food**
Seyedeh Kiana Banikamali
- **Cyber War Crimes**
Author: David P. Fidler - Translator: Amin Zahmatkesh

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study